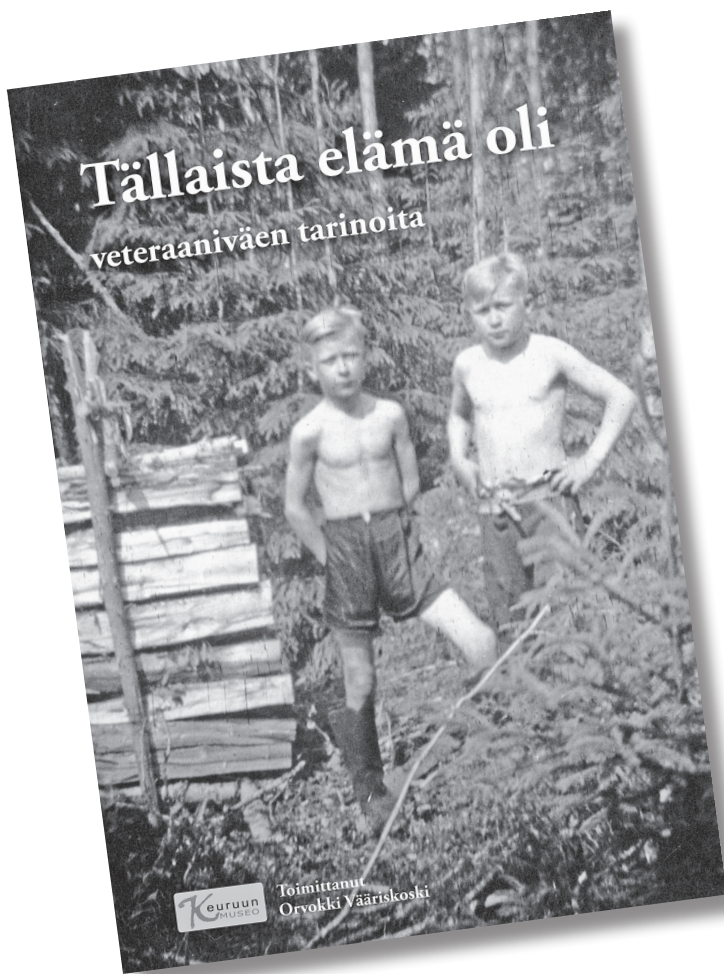

Tällaista elämä oli – arkisia pula- ja sota-ajan tarinoita

Veteraani-ikäisen väen kertomaa kannattaa kerätä!

Nuoret uurastajaveljekset, 12-vuotias Kalevi (vas.) ja 15-vuotias Leo Koskinen sota-ajan mottitalkoissa Multian Isojärvellä vuonna 1944. Kuvaaja: Antti Ahtilampi. Kuva: Kalevi Koskisen kokoelma.

Tarinakirjan toimittaja
Orvokki Vääriskoski

Kirjoittaja on pihtiputaalaissyntyinen,
Keuruulla asuva kirjallisuudentutkija, FM

”Muistan kun...” Istun iltaa yökylässä yhdeksänkymmppisen luona. Auton pohja vaati yllättäen hyvän

kuivatuksen ennen hankalaa korjausta, joten katselin yöpaikkaa, onneksi. Jälleen kerran saan ihmetellä runoja, joita hopeahiuksinen, hauraan kaunis ystäväni minulle lukee. Käyn kaukana ja lähellä. Hän on tässä yhä, kertomassa uskomattomia tarinoita pula- ja sota-ajasta ja sen jälkeisestä elämästä. Elämästä sekä fyysisesti että henkisesti sodassa haavoittuneen miehen vaimona, äitinä, iso- ja isoisoäitinä. Tarinoita rukouksesta ja selviytymisestä, lopulta tuikkivasta valosta.

Muistan kun -sanoilla on aloittanut moni muikin Keuruun seudulla asuva veteraani ja ikäihminen kurkotuksen lapsuuteen, nuoruuteen ja työkään, kun veteraanien tarinapiiri on kokoontunut Keuruun seurakuntakeskuksessa Keuruun kansalaisopiston lukukausilla. Keuruun museo jatkaa piirien äänittämistä, mutta yksi suuri haave toteutui jo, kun 300-sivuinen kuvitettu kirja *Tällaista elämä oli – veteraaniväen tarinoita* ilmestyi Keuruun museon julkaisemana helmikuun 2013 lopussa.

Kun sain olla monen vuoden urakassa mukana ja toimittamassa kirjan Keuruun museon tutkimusassistenttina, olen yhä varmempi siitä, että nämä tarinat ansaitsevat tulla kerrotuiksi, kuulluiksi, muistiin mer-

”Isä oli jostakin ostanut sianporsaan. Se oli ilmeisesti musta porsas, jota ei saanut olla. - - - Kun se sama karjan laskija tuli, niin oli sitten sianporsas piilotettava. Porsas parkuu herkästi, joten tehtiin näin: Siinä meillä pihapiirissä oli semmoinen tupanen ja tupasen alla oli perunakellari. Lattiassa oli vain luukku ja perunat kaadettiin sinne. Minut pantiin sianporsaan kanssa sinne pimeään kellariin. Minun piti kyhnyttellä ja syöttää porsasta, jotta se oli hiljaa. Näin onnistuttiin, porsas oli hiljaa.”

Keuruun keskustaa sotatalvena 1940. Kuvaaja: Kaj Lahtinen. Kuva: Kaj Lahtisen kokoelma.

kityiksi ja tallennetuiksi. Tiedän, että siitä tarinavirrasta tavoitetaan ehkä vain osa, mutta sekin on hyvä.

Yksi projekti esimerkkinä

Käväisin syyskuussa 2013 Pihtipudas-Seuran vieraana sukututkimuspäivillä Wanhassa Pappilassa. Kerroin tarinankeruun tärkeydestä ja toisen keskisuomalaiskunnan, Keuruun, tarinankeruusta sekä kuuntelin muun muassa sodan aikaisen pikkulotan koskettavaa kertomusta pelon ja vaaran hetkistä. Niin samankaltaisia ovat tarinat, mutta kaikilla kertojilla on oma kieli ja mieli!

Pihtiputaalla tulin entistä vakuuttuneemmaksi siitä, että tarinan keräämisen aika on nyt. Rintamatapahatumista on kerätty tietoa runsaasti, mutta läheskään kaikki tarinat eivät silti ole tallessa. Moni unohti sodan alle lapsuuden ja nuoruuden, sen ilot ja surut. Ja olisivatko piiloon jääneet etenkin miesten herkimmat tunnot, epäilyt, piinaavat murheet? Tavalliset tarinat pelosta, kivusta, surusta ja kaipauksesta. Ja ne taakat, joita miestä odottaneet tai vastaviihityt vaimot sekä lapset myöhemmin kantoivat, mutta eivät sanatonta viestiä voineet ymmärtää?

Keuruulla on yksi esimerkki siitä, miten näitä asioita voidaan purkaa. Miten syntyy kohtaamista, yhteisöllisyyttä, iloista muistelua ja lopulta yhteinen ponnistus: kirja.

Toinenkin tarinoiden ja monien muiden kaipaama asia on toteutumassa: teos saadaan äänikirjaksi, jolloin myös veteraanien sekä näkö- ja liikuntarajoitteisten parissa sekä muissa sopivissa tilaisuuksissa voidaan iloita kirjan

”

”Joulu Haukilammen tuvassa oli tiiviin koitoisa. Ruokaa oli paljon. Pieni joulukuusi seisoi kynttilöineen ja lippukoristeineen ovensuikkunan edessä olevalla pöydällä. Kuudessa oli myös karamelleja, jotka tietenkin lapsia kiinnostivat. Mummu pilkkoi yhden sokerisaksilla pikkupalasiksi – eipä maistunut hyvältä.

Joulun sää oli ankara tulipalopakasineen ja luntakin oli paljon. Isäni ja Eero-eno olivat siellä jossakin, kuten sanottiin. Ilmapiiiri oli jännittänyt, sisareni kertoo lapsenkin sen tunteneen. Mummu oli harras kristitty, paljon hän rukoi läheistensä ja koko Suomen puolesta. Pommituksiin piti varautua, koska Haapamäki oli lähellä. Pimeän aikana peitettiin ikkunat, ettei pieninkään valo kajastanut ulos. Päivisin mummu kulki ulkoaskareillaan valkoinen lakana har-teillaan.”

koskettavista ja hauskoista tarinoista. Tarinoiden matka kirjaksi oli kuitenkin pitkä ja monivaiheinen.

Miten kirja tehtiin?

Tarinapiirin aloitti jo vuonna 2001 Keuruun Jukojärven kylällä sotaveteraani **Matti Siltasen** puoliso **Kirsti Siltanen**, joka halusi veteraanien muistelevan paitsi sotatapahtumia myös arkisia ja hauskoja tarinoita lapsuudesta asti. Kansalaisopiston piiri siirtyi pian kuntakeskukseen, ja vuodesta 2007 Keuruun museo on

äänittänyt kokoontumiset. Viiden äänityslukuvuoden aikana piirissä on jo tarinoinut noin 150 eri henkilöä.

Veteraanien ikääntymisen myötä piiriin tuli lisää 1920-luvun lopulla ja 1930-luvulla syntyneitä miehiä ja naisia. Heidän lapsuutensa arkielämää sota varjosti, ja se hiipi useimpiin tarinoihin välillisesti etenkin monenlaisen pulan, mutta samalla myös selviytymisen muisteluina.

Tulin museon tutkimusassistenttina mukaan tarinapiiriin äänittäjänä ja osin piirien vetäjänäkin vuonna 2008, kirjaprojekti alkoi vuonna 2009. Kun monilla tarinoijilla ei ollut rintamataustaa, mutta sota ja niukkuus monessa suhteessa määrittivät kertojien elämää, aloin käyttää heistä käsitettä veteraaniväki, jonka myös tarinapiirin veteraanit ovat hyväksyneet.

Kirjaideakin tuli Kirsti Siltaselta. Kun tarinapiiriläiset kuuluivat kirja-ajatuksesta, alkoi laatikoista ja lapsuuden nurkan takaa tulvia muistoja. Haluttiin paitsi kertoa, myös kirjoittaa. Joku hiljaisempi oli kuunnellut piirissä toisia, nyt pyrki kynä paperille. Niinpä kansalaisopiston rehtori **Pirjo Ikkala** ehdotti minulle kirjoittajapiiriä, jossa tarinapiiriläisiä ja kenties haastattelijoiksi ja kirjureiksi halukkaita nuorempiakin innostettaisiin tarinantallentajiksi. Näin syntyikin uusia tarinoita sekä runoja ja haastatteluja, jotka ilman nuorempia piiriläisiä olisivat jääneet tekemättä.

Monen seudun tarinoijia

Lehtijuttuni kirjahankkeesta saivat myös useat muualle muuttaneet kirjoittamaan, samoin museon tapahtumissa sovittiin sekä tarina- että kuvayhteistyöstä. Myös museon hoitama Keuruun seudun kotiseutuarkisto pääkirjastolla oli tarina-asioinnin kohtauspaikkana. Onkin tärkeää, että kaikki kertynyt ja yhä kertyvä materiaali, niin käsikirjoitukset kuin litteroidut tekstit alkuperäisinä sekä kaikki äänitteet talletetaan arkistoon.

Eri seutujen tarinoijilla on saman aikakauden kokemuksia ja muistoja, joista on kerrottu monien eri teemojen alla. Lyhyissäkin tarinoissa yksityinen usein laajenee yleiseksi ja kuvaa tyypillistä aikansa lapsen, nuoren ja aikuisen elämää ja kokemusmaailmaa. *Täläistä elämä oli – veteraaniväen tarinoita* on sisällöltään värikäs ja monimuotoinen. Se välittää kuvaa elämästä ja sen kokemisesta läpi pula-ajan ja sotavuosien uuden rakentamisen aikaan, aina 1960-luvulle asti. Varjot eivät peitä valoa: huumoria, lasten ja nuorten iloa, kekseliäisyyttä, urheutta. Oma osansa on kotiseuturakkauksella, menneisyydellä ja perinteillä.

Evakoilla ja muilla muuttajilla on kirjassa merkittävä osuus, mikä kertoo paitsi tulijoiden aktiivisuudesta, myös seudun väestöpohjan monimuotoisuudesta.

” *”Kerran veljeksille tuli eteen erikoinen lääkärisäkäynti. He olivat ongella, kun koukku jäi toisen veljen päähän. Siimaa ei katkaistu – se ei tullut mieleenkään, koska siima oli kallista. Toinen kulki koukku päässä edellä ja toinen kantoi vapaa perässä. Kun asia oli hoidettu, lähdettiin jatkamaan ongintaa. Eikä sitä kukaan potilaistakaan ihmetellyt, siiman katkaaisu niinä aikoina olisi ollut isompi juttu.”*

Veteraanien tarinapiirin ja kirjan ideoija Kirsti Siltanen ja isä Vilho Jukola sodan jälkeen Villensavun talon hevosia hoitamassa. Kuva: Kirsti Siltasen kokoelma.

Kielellä on oma herkullinen tehtävänsä, siitä kertoo myös kirjan sanasto.

Onnellisia loppuja

Vaikka kirjan kaikkien tarinoiden loput eivät ole vailla varjoja, kirjatarinan loppu on onnellinen. Olen iloinen, että pieni museo sai julkaisuun apua paikallisilta sponsoreilta, yrityksiltä ja yhteisöiltä. Paikalliset veteraanijhdistykset antoivat sekä merkittävää henkistä että taloudellista tukea hankkimalla kirjaa lahjoiksi.

Moni veteraaniväen ikäistä nuorempikin lukija on ottanut kirjan omakseen: ensi painos on loppumassa. Yhtä tärkeää on, että tarinakirjalle löytyi myös uusi polku. Olin murehtinut jo julkistamistilaisuudessa, ettei

moni ikääntynyt pysty enää kirjaa lukemaan. Ratkaisu olisi äänikirjassa. Saman idean sai Keski-Suomen Sotaveteraanipiirin uusi toiminnanjohtaja Vesa Juko luettuaan kirjan. Ideat kohtasivat, ja Juko hankki varat äänitykseen Suomen Sotaveteraaniliitolta sekä etsi laadukkaan äänitysstudion Jyväskylästä.

Tarinakirja ja äänikirja ovat mittavan yhteistyön tuloksia: kaikkiaan toimijoita on ollut parisataa. Yhteinen tavoite oli pelastaa katoavaa kulttuurihistoriallista perintöä kirjaksi ja arkistoon. Äänikirjan myötä vahvistuu samoin tavoite innostaa myös veteraani- ja muita yhdistyksiä tarinankeruuseen, jotta sotamuseojen lisäksi saataisiin talteen tietoa siitä arkielämästä ja henkisestä perinnöstä, josta pulan ja sodan kestänyt väki ammensi voimansa.

”Minun lapsuuteni kirkkumuiston aikaan olin ehkä kuusivuotias. Se oli vähän ennen 1930-lukua. Hevosella mentiin, 30 kilometriä oli suurin piirtein kirkolle matkaa. En muista sitä menoa niinkään, mutta muistan sen, kun isä ajoi ylös vällyjen välistä, että nyt ollaan kirkolla: ”Pappi tulee kohta, nyt ei saa enää nukkua!” Mentiin kirkkoon ja se oli semmoiselle pojankakkaralle ihme, kun ensikertaa näki kirkon. Ja niin valtava kun se oli, kivikirkko! En minä kyllä muista muuta, mutta sitä minä ihmettelin koko ajan, että miten ne kynttilät ei sammuu, kun ne aina paloi vaan. Kotona ne valuivat pitkin lattioita.

Se oli minun elämäni ensimmäinen kirkkoreissu. Siitä puhuttiin sitten kylällä poikien kanssa, että minkälainen se kirkko oli, kun se on kivistä tehty. Pappikin nousi semmoisen pukin päälle saarnaamaan. Papin olemus ja se, miten hän kirkossa esiintyi, teki semmoisen mielikuvan, ettei se vaan olisi jumala, joka siellä liikkui. En ollut koskaan ollut kirkossa enkä pappia nähnyt, enkä niin isoa taloa kuin se Juvan suuri kivikirkko oli.

Niin ihanaa ja mukavaa kirkkoreissua en ole enää sen jälkeen koskaan saanut, että olisi ollut niin paljon ihmettelemistä.”

Työntekijöitä ja työnjohtoa Keuruun Sukan tehtaalla 1940. Kuvaaja: Kaj Lahtinen. Kuva: Kaj Lahtisen kokoelma.